

Konya Darülmuallimininde Yürütülmüş Bir Tahkikat Hakkında (1914)

*An Investigation on the Konya's Darülmuallimin (1914)*Seyit Taşer^{1*} * Sorumlu yazar
Corresponding author¹ Prof. Dr., Necmettin Erbakan
Üniversitesi, Türkiye
E-mail: staser@erbakan.edu.tr
ORCID: 0000-0002-2236-4644Başvuru/Submitted: 14.11.2024
Son Düzeltme/Last Revision: 05.12.2024
Kabul/Accepted: 14.12.2024Taşer, S. (2024). Konya
darülmuallimininde yürütülmüş bir
tahkikat hakkında (1914). *IBAD Sosyal
Bilimler Dergisi-IBAD Journal of Social
Sciences*, (17), 270-280.
<https://doi.org/10.21733/ibad.1585580>

Turnitin Similarity Index 09%

ÖZ

Osmanlı Devleti'nde her karye ile sancak ve vilayetlerdeki her mahallede "köy mektepleri", mahalle mektepleri", "taş mektepleri" veya "sıbyan mektepleri" ilk eğitime karşılık gelecek şekilde eğitim vermekteydi. Vilayet merkezlerinde ayrıca medreseler eğitim faaliyetlerini devam ettirmekteydi. Osmanlı Devleti yenileşme veya Tanzimat dönemi (1839) itibarıyla İstanbul'da medrese ve sıbyan mektebi dışında eğitim kurumları açılmaya başladı. Bu eğitim kurumlarının İstanbul dışında da açılması için çalışmalar yapıldı. Şüphesiz bu konuda yani geleneksel tarzda eğitim kurumlarının İstanbul dışında da tesis edilmesinde Sultan II. Abdülhamid'in büyük emekleri olmuştur. Darülmualliminler de, Sultan II. Abdülhamid zamanında, İstanbul dışında da açılan ve sayıları hızla artan eğitim kurumları arasında yer almıştır. Darülmuallimin öğretmen yetiştiren kurumlardan olup, ilk olarak 1848'de İstanbul'da açılmıştır. Sonrasında ise taşrada açılan ilk darülmualliminler arasına Konya Darülmuallimini dâhil olmuştur. 1875 senesinde açılan bu eğitim kurumundan çok sayıda öğretmen yetişmiştir. Darülmuallimin erkek öğretmen okulu olup, Konya'da eğitim faaliyetlerini uzun yıllar devam ettirmiştir. Ancak, 1914 senesi, yani II. Meşrutiyet idaresine tesadüf eden yıllarda Konya Darülmuallimini'nde maarif müfettişinin tahkikatını gerektiren ve soruşturma yürütülen bir hadise söz konusu olmuştur. Müfettişin yaptığı tahkikata ilişkin belgeler Başkanlık Osmanlı Arşivi'nden temin edilmiştir. Burada soruşturma sürecinin nasıl yürütüldüğüne ilişkin ayrıntıları tespit etmek mümkündür. Çalışmada bu sürecin ayrıntılarına ve olayın mahiyetine yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Konya, Darülmuallimin, Müfettiş, Tahkikat

ABSTRACT

In the Ottoman Empire, education was provided in every village, neighborhood, and district through various institutions such as neighborhood schools, stone schools, and primary schools, which corresponded to primary education. Additionally, *madrasahs* continued their educational activities in provincial centers. During the Tanzimat period (1839) of the Ottoman State's modernization, new educational institutions, beyond *madrasahs* and primary schools, began to emerge, particularly in Istanbul. Sultan Abdulhamid II played a significant role in establishing traditional educational institutions outside Istanbul. Among these institutions were the Darülmuallimin schools, which trained male teachers. The first Darülmuallimin was established in Istanbul in 1848, and Konya's Darülmuallimin was one of the early provincial branches, opening in 1875. This school trained many teachers and continued its educational activities for many years in Konya. However, in 1914, during the Second Constitutional Era, an incident at the Konya Darülmuallimin necessitated an investigation by an education inspector. The documents related to this investigation were obtained from the Presidency Ottoman Archives, providing details on how the investigation was conducted. This study examines the investigation process and the nature of the incident that led to it.

Keywords: Konya, Darülmuallimin, Inspector, Investigation

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde eğitimde denetim ve teftiş konusunun günümüzdeki şekliyle yürütülmesi yenileşme döneminde gerçekleşmeye başlamıştır. Öncesinde medreselerde mali denetimin mütevelliler tarafından yürütüldüğü bilinmektedir. Yenileşme döneminde heyet-i tahkike veya heyet-i teftişye olarak isimlendirilen komisyonlar, denetim veya teftiş konusunda görev yapmışlardır. Bu makalede, arşiv belgelerinde yer bulan, yenileşme dönemi eğitim kurumlarından Konya Darülmuaallimini (1875) ile ilgili olmak üzere yürütülen bir tahkikata ilişkin bilgiler incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

Osmanlı Devleti eğitim kurumlarında teftiş süreçleri ile ilgili ayrıntıları Başkanlık Osmanlı Arşivi belgelerinden edinmek mümkündür. Heyet-i Teftişye kaleminde tasnif edilmiş belgelerin içeriklerine bakılarak, bu konudaki tarihsel boyutların somut bir şekil alması söz konusu olabilmektedir. Somut ifadesi ile kastedilmek istenilen şudur; Tarihsel bir incelemede denetim ve teftiş konusunda hazırlanan nizamname ve talimatnamelerdeki bilgilere rastlanılabilir. Ancak bu metinlerden teftişin detaylarını, daha doğrusu uygulamadaki karşılığını görebilmek zordur. Bunun için örnek somut olaylar üzerinden incelemeler yapmak konunun daha net bir şekilde anlaşılmasını sağlayacaktır.

Osmanlı Devleti'nde her dönemde çeşitli isyanlar ile karşılaşılır. Anadolu'daki beyliklerden, yeniçeri ocağına, Mısır Valisi'nden azınlık isyanlarına kadar bu isyanları çeşitlendirmek mümkündür. Bu isyanlar arasında Celali İsyânları da oldukça önemli bir yer tutmuştur. Bir asır kadar süren bu isyanların ekonomik olduğu kadar mezhebi veya siyasi sebepleri de bulunmaktaydı. Konumuzla ilgili olan kısmı ise suhte isyanlarının da bu kapsama dâhil olmasıdır. Zira suhteler de kendilerini Celali İsyânlarının bir parçası olarak görmüşlerdir. Dolayısıyla medrese talebelerinin gerçekleştirdiği isyan girişimi olarak tarihe geçmiştir. Buna benzer gelişmeler ilerleyen dönemlerde de karşımıza çıkar. Bunlardan biri de Darülfünun'da yaşanan öğrenci hareketliliğidir.

Darülfünun, Osmanlı Devleti'nin medrese dışındaki üniversite karşılığıdır. Darülfünun 1863'te eğitime başlamakla birlikte çeşitli defalar kapatılıp tekrar açılmıştır. 1900 senesine kadar bu şekilde eğitim faaliyetlerini yürüten Darülfünun bu tarihten sonra eğitim faaliyetlerine aralıksız devam etmiştir. 1912 senesinde İstanbul Darülfünunu olarak adlandırılan üniversitede 1922 yılında bir öğrenci hareketliliği ile karşılaşmıştır. Bunun sebebinin siyasi olduğu anlaşılmaktadır. Aslında darülfünun içinde gruplaşmaların İstiklal Savaşı yıllarına rastladığı anlaşılr. Bu yıllar ve devamındaki görüş ayrılıkları milli mücadele ve cumhuriyetin ilanı ve sonrasında da devam etmiştir. 1922 Nisan'ında bir kısım öğrenci Anadolu hareketini desteklemeyen, dolayısıyla "milliyet duygusuna aykırı davranan" öğretim üyelerinin değiştirilmesi isteğiyle boykota gitmişlerdi. Bunun üzerine İstanbul hükümeti Darülfünunu geçici olarak tatil etmiştir. (12 Nisan 1922). Üç gün sonra derslere başlamak istenmişse de öğrencilerin boykotta direnmeleri nedeniyle tatil kararı uzatılmıştır. Sorun söz konusu öğretim üyelerinin (müderris), kadro dışı bırakılmalarıyla çözülebilmektedir. 29 Temmuz'da da ayrılanların yerlerine atamalar yapılmıştır (Gürkan, 1971).

Darülfünunda 1922 senesinde karşılaşılan bu hadiseye benzer bir başka gelişme de Galatasaray Sultanisinde ortaya çıkmıştır. Dönemin Galatasaray Sultanisi Müdürü Tevfik Fikret'tir. Tevfik Fikret bir takım idari sorunlar sebebiyle görevden affını talep ettikten sonra, Sultani Müdürlüğünden ayrılmıştır. Bunun üzerinde öğrencilerde bir hareketlilik gözlenmiştir (Taşer, 2019). Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nde gerek darülfünunda gerekse sultani mektebinde görülen

ve öğrencilerin tamamı veya bir kısmının organize etmiş olduğu hareketliliğe darülmuaalliminde de rastlanılmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde yenileşme sürecine bakıldığında eğitim ve idari yapı, program gibi çeşitli yönlerden medreselerden ayrı bir nitelik taşıyan ve mektep ismi verilen kurumların açılmasına öncelik verildiği anlaşılmaktadır. Bu kurumlar genel itibariyle askeri ve teknik alanlarda yoğunlaşmıştır. Ancak bunun dışında orta ve yükseköğretim kurumları açılmış, öğretmen yetiştirme konusunda da adımlar atılmıştır.

Medrese dışında bir eğitim kurumu olup, aynı zamanda öğretmen yetiştirme amacıyla tesis edilen kurumlara darülmuaallimin ve darülmuaallimat denilmiştir. Darülmuaallimin ilk olarak rüşdiyelerin öğretmen ihtiyacını karşılamak amacıyla 1848'de İstanbul'da tesis edilmiştir (Öztürk, 1993, ss. 551-552; Kodaman, 1941; Ergün, 1996; Binbaşoğlu, 1995). Bu dönemde Mekâtib-i Umumiye Nezareti'nin başında bulunan, ve birkaç kez Maarif Nazırlığı da yapan Ahmet Kemal Efendinin öncülüğü ile darülmuaallimîn adıyla 16 Mart 1848 perşembe günü Fatih'te açılan mektebe sonraları Darülmuaallimîn-i Rüşdî de denmiştir (Akyüz, 2006, s.28). Sıbyan okullarının ıslahı ve bu kapsamdaki çalışmaların neticesinde 15 Kasım 1868 tarihinde İstanbul'da Darülmuaallimîn-i Sıbyan kurulmuştur. 1869 tarihli Maarif i Umumiye Nizamnamesi ile Büyük Darülmuaallimîn müdürlüğünün yönetimi altına verilen darülmuaalliminlerin taşrada yani İstanbul dışında Anadolu'da görülmesi 1875 yılından sonra gerçekleşmiştir (Taşdemirci, 2002, s. 275).

Darülmuaallimin kurulmasının amaçlarından biri muaallimler için medreselerde tedris usulü yani eğitim öğretim yöntemlerinin verilmesinde Fatih Sultan Mehmet ile başlayan ve özenle yürütülen sürecin daha sonraki asırlarda aynı şekilde devam etmemesidir. Diğer sebep ise öğretmen adaylarına yapılan imtihanlar layıkıyla, sıkı ve ciddi bir şekilde gerçekleşmemesidir (Duman & Dilaver, 1996). Konya Darülmuaallimini de 1875 senesinde kurulmuş olup, bu kurumda 1914 senesinde yaşanmış bir hadise arşiv belgelerine yansımıştır.

Konya Darülmuaallimi'nde 1914 senesinde bir tahkikat yani soruşturma gerçekleşmiştir. Soruşturma ile ilgili içeriğe bakıldığında hadisenin bir öğrenci isyanı olarak nitelendirilebilecek boyutta olduğu anlaşılmıştır. Konya Darülmuaallimini'nde gerçekleşen soruşturma sürecinde müfettişin yöneltmiş olduğu sorular ve bunlara öğretmenlerin vermiş olduğu cevaplar, hadisenin içeriğine ilişkin detayları ortaya koymaktadır. Yukarıda ifade edilen ve öğrenci hareketliliği kapsamında yaşanmış olan hadiselerle benzerlik taşıyan bu gelişme, II. Meşrutiyet dönemine tesadüf etmiştir. Hakeza Galatasaray Sultanisi'ndeki mesele de öğrenci isyanı şeklinde olup, II. Meşrutiyet ve İttihat Terakki İdaresi'ndeki sürece denk gelmiştir. Aynı şekilde Konya Darülmuaallimini'nde öğrenci hareketliliği de 1914'tedir (Taşer, 2019).

II. Meşrutiyet döneminin siyasi atmosferinin öğrenciler üzerinde etkisi olabileceği varsayılmaktadır. Zira bu dönemde özgürlük, hürriyet gibi kavramlar sıklıkla dile getirilmeye başlanmıştır. Bunun bir başıbozukluk sürecine dönüşebileceği çok da öngörülememiş olabilir. Ancak halka vadedilen serbestliklerin yanlış anlaşıldığı bir gerçektir. II. Meşrutiyet idaresinin siyasi mülahazalarının ve bunların halk üzerindeki etkilerinin, öğrencilere de sirayet etmemiş olduğunu iddia etmek zordur.

Konya Darülmuaallimini

Konya Darülmuaallimini öğretmen yetiştiren kurumların İstanbul dışında da açılmasına ilişkin kararın alınmasından sonra birçok vilayet ile birlikte eğitim faaliyetlerine başlamıştır. Bu bağlamda ilk adımın 1872 senesinde Bosna'da atıldığı görülür (Taşer, 2017). Genel olarak

Osmanlı Devleti'nde medrese dışındaki eğitim kurumlarının öncelikle Rumeli veya Balkanlarda kurulması yoluna gidildiği gibi kati bir genelleme yapmak zor olsa da çeşitli örneklerden hareketle bunu söylemek de sorun olmaz.

Darülmualiminlerin veya öğretmen yetiştiren kurumların açılması konusunda yenileşme sürecinin etkisi vardır. Bu etki ise rüştiye mekteplerinin kurulması ile bağlantılıdır. Zira ilk öğretmen yetiştiren mektep, rüştiyelere öğretmen yetiştirmek amacına istinaden açılmıştır. Rüştiyeler 1838'de açılmış ve bir orta mektep olarak sayısı giderek artmıştır. Rüştiye mekteplerinin sayılarının artması sonrasında bu mekteplere öğretmen yetiştirilmesi icap etmiştir. Bu ihtiyacın medreseler ile karşılanması yoluna gidilmemiştir. Bu sebeple öğretmen yetiştirmeye özgü olarak Darülmualimin-i Rüştiyeler 1848 senesinde İstanbul'da eğitime başlamıştır. Akabinde sıbyan mektepleri ve idadiler için de darülmualimin açılması konusu görüşülmüştür. 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde darülmualiminden söz edilmiştir (Mahmut Cevat, 1338, s.483). Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, Osmanlı Devleti'nde eğitimle ilgili olarak hazırlanmış ve eğitimde medrese dışındaki tüm kurumlar hakkında tafsilatlı bilgiler içeren kanuni nitelikte bir metindir.

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde mekatib-i aliyeye değinilmiştir. Buna göre, darülmualimin, darülmualimat ve darülfünun mekatib-i aliye den sayılmıştır. Darülmualiminler, genel mekteplerin muhtelif dereceleri için mükemmel muallimler yetiştirmek üzere kurulmuştur. İstanbul'da büyük bir darülmualimin kurularak üç şube olarak eğitim vermesi planlanmıştır. Bu şubeler rüşdiye, idadi ve sultanidir. Eğitim süresi üç sene olarak kararlaştırılan darülmualimin-i rüşdiyelerde okutulacak derslerin isimleri de nizamnamede ifade edilmiştir. Nizamnamenin 64. Maddesinde, "Mekteplerde en az 5 yıl süre görev yapmayan, diğer taraftan kuvvetli bir sebebe dayanmaksızın görevini terk eden muallimler, darülmualiminde eğitimleri esnasında aldıkları maaşları (bursları) geri vereceklerdir" (Cevat, 1338) ifadeleri yer alır. Dolayısıyla devletin desteği ile okuyan gençlerin mezun olduktan sonra en az beş yıl öğretmenlik yapmaları gerekmektedir. Bu esnada geçerli bir mazeretleri olmaksızın görevlerini terk etmeleri halinde eğitimleri esnasında aldıkları bursları geri vermeleri uygun görülmüştür.

Konya Darülmualimininde Yapılan Tahkikat ve Sebepleri

Konya Darülmualimini'nde 1914 senesinde yürütülen tahkikatla ilgili bilgiler, Başkanlık Osmanlı Arşivi'ndeki belgelere dayanmaktadır. Burada verilen bilgiler incelendiği zaman, darülmualimin öğrencilerinden birçoğunun bu hadise kapsamında mektebi terk ettiği anlaşılır. Belgede kıyam olarak ifade edilen bu öğrenci hareketliliği neticesinde mektebi terk eden öğrencilerin kayıtları silinmiştir. Hadise, 1914 yılı başlarına tesadüf etmektedir. 24 Şubat 1914 tarihinde gerçekleşen öğrenci ayaklanmasının sebepleri aslında her bir muallimin bakış açısına göre değişebilmektedir. Zira her bir muallimle bu konu hakkında yürütülen soruşturmada muallimlerin farklı sebepler ortaya koydukları görülür. Sebepler şöyle sıralanabilir:

Konya Darülmualimini'nde öğrencilerin okulu terk etmeleri ve kayıtlarının silinmesi ile neticelenen hadisenin sebeplerinden biri, Riyaziye Muallimi Lütü Efendi'nin talebelerinin sınav kağıtlarına düşük not vermesi olarak görülmüştür. Bu sebep çoğu öğretmen tarafından da zikredilmiştir. Fakat tek sebep bu değildir. Riyaziye yani Matematik hocası olan Lütü Bey'in ismi belgede, Hesap Muallimi olarak da geçmektedir. Lütü Bey'in ders esnasında gösterdiği şiddetin de olayın sebepleri arasında değerlendirildiği görülür. Hatta bu konuyu bizzat Lütü Bey ifade etmiştir. Lütü Bey, çocuklara gösterdiği şiddetin sebep olarak gösterilmesinin yanı sıra

bu konuda öğrencilerin diğer hocalar tarafından teşvik edildiğini de iddia etmektedir. Diğer sebepler ise şöyledir: (BOA., MF.ALY, 59-15).

Konya Darülmuallimini'nde yapılan yeni düzenleme ile birlikte, derslerin günde altı saat olması kararlaştırılmıştır. Ayrıca programa yeni birtakım dersler ilave olmuştur. Ancak yeni programa ilave edilmiş derslerden birçoğunun kitapları vaktiyle tedarik edilemediğinden öğrenciler derslere ve sınavlara hazırlık yapamamıştır. Yapılan bu düzenlemelerden talebelerin hoşnut olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak bu yeni bir şey de değildir. Zira darülmuallimin öğrencileri daha eskiden beri idarenin almış olduğu çeşitli kararlara karşı da bir memnuniyetsizlik içindedir.

Heyet-i tahkikiye adına görev yapan müfettişin Konya Darülmuallimini'nde soruşturma yürütürken hemen her bir muallim ile görüşme yaptığı anlaşılır. Bu muallimler arasında ilk olarak riyaziye ve hesap muallimi Lütü Bey bulunmaktadır. Türkçe Muallimi Mehmet Zeki Bey ile, Tatbikat Muallim-i Evveli Nuri Efendi, Ziraat Muallimi Mehmet Şevket Bey, Ulum-ı Diniye Muallim Evveli İsmail Hakkı Efendi, Ulum-ı Tabiye Muallimi Ahmed Hamdi Bey, Tarih ve Coğrafya ve Terbiye-i Bedeniye Muallimi Kemal Bey, Darülmuallimin Tatbikat Muallim-i Evveli Ahmet Nuri Efendi görüşülen muallimler arasındadır. Müfettiş "Geçende darülmuallimin talebesinden birçoğunun mektebi terk etmeleri sebebiyle heyet-i tahkike bir veche ati mevadın taraf-ı behiyelerinden istizahına(soruşturulmasına) karar vermiştir" demek suretiyle darülmuallimi terk eden öğrencilerle ilgili öğretmenlere sorular yöneltileceğini belirtmiştir. Sorular benzerdir. Müfettişin muallimlere yönelttiği sorular şunlardır (BOA., MF.ALY, 59-15).

Mektebi terk eden talebe ne sebeple ve ne vakit bu hale kıyam etmiştir?

- Talebeyi bu babda teşvik ve terğib edenler kimlerdir?
- Talebenin size karşı iktisap ettiği vaziyetin esbabı nedir?
- Müdür ve muavin ve muallimlerle aranızda ne gibi ahval yani muhabbet veya münaferet mevcuttur?
- Talebeye karşı icra-yı tedrisatta ne suretce şiddet ve mücazat veya teşvikat irae ettiniz?
- Mekteb müdür ve muavini arasındaki münaferetin ne derecesine vakıfsınız?

Yukarıdaki yazılı altı maddenin zeylen ve tevzihen tesri işarına muntazırım. 22 Şubat 1329 Heyet-i tahkike namına

Tahkik heyeti üyesinin sorularına Konya Darülmuallimini Hesap Muallimi Lütü Efendi'nin verdiği yanıtlar sırasıyla şöyle olmuştur:

- ✓ 1329 senesi şubatının 11. Salı günü talebe kıyam etmiştir. Sebep olarak derste şiddet gösterdiğim beyan etmişlerse de bir iki gün sonra istifade edemediklerini söylemişlerdir.
- ✓ Tatbikat muallim-i evveli Ahmet Nuri Efendi olduğunu söylüyorlar.
- ✓ Tedrisattaki şiddetim ve belki başkaları tarafından teşvikat etmiş olduğu vechle İzmir darülmuallimin
- ✓ Müdür ve muavin ve muallim efendiler ile aramızda hiçbir minafere zuhur etmemiş, samimi bir surette emrar-ı hayat etmekte idik. Son günlerde tatbikat muallimi evveli Ahmet nuri efendi ile cüz-i bir münakaşa edilmiştir.

Konya Darülmuallimini'nde yürütülmüş olan tahkikatın devamında diğer muallimler ile de teker teker görüşülmüştür. Aşağıda her bir muallim ile yapılan görüşmelere ayrı ayrı yer verilmiştir.

Türkçe Muallimi Mehmet Zeki Bey ile yapılan görüşme:

Müfettiş, Lütfi Hoca'ya yöneltmiş olduğu soruları Mehmet Zeki Bey ve diğer muallimlere de aynı şekilde sormuştur. Müfettişin Mehmet Zeki Bey'e sorusu şöyledir: "Konya Darülmuallimin talebesinden birçoğunun geçende mektebi terk ile bazı müteallibat ve meriyane kıyam ettikleri ve bu halin neticesinde otuz iki talebenin kaydı terkin kılındığı biltahkik anlaşılmıştır. Talebenin hareket vakası neden ileri gelir ve şu suretle müttetikken hareketlerini intac eden esbab ve avamil neden ibarettir. Ve bunların gerek infakları ve gerek fiilen harekât-ı kıyamları sırasında mektepçe ittihaz olunan meslek ve tedabir ne derecedir. Ve şu münasebetsiz vakanın mürettib (tertip eden) ve müşevvikleri (körükleleyen, teşvik ve tahrik eden) var mıdır? Heyet-i talimiyece bu babda ne gibi malumat ve istidlaat destrest olunmuştur. Velhasıl bilcümle malumatımızın zeylen ve mevzuhen işarına heyet-i tahkikiyenin intizarını tebliği ederim" 23 Şubat 1329. (BOA., MF.ALY., 59-15). Konya Darülmuallimin öğrencilerinden birçoğunun mektebi terk etmesi, bazı taleplerine istinaden isyan etmeleri ve bunun sonucunda 32 talebenin kaydının silinmesi olayı kapsamında bunun sebebi sual edilmiştir. Okulun bu konudaki aldığı tedbirler, olayı tertip ve teşvik edenler, bu konudaki bildikleri vb. hususlar sorular arasında yer almıştır.

Türkçe Muallimi Mehmet Zeki Bey'in yanıtları şu şekildedir: "11 Safer 1329 Salı günü üçüncü dersim olduğundan saat on buçuğu bekleyecektim. Talebenin bir kısmının dışarıya gittiklerinden ve gelmemeye karar verdiklerinden vukuu halde anladım. Zaten buraya geleli iki buçuk ay oldu. Bu müddet zarfında bu zail talebenin ismini ve numaralarını bile öğrenemedim. Bu nedenle esbab ve avamilin neden ibaret olduğunu bilmiyorum. Ben bir muallimim dersimden mesulüm. Binaenaleyh bu babda hiçbirisinden malumatım yoktur" .

Türkçe Muallimi (BOA., MF.ALY., 59-15). Mehmet Zeki Bey okula tayin olalı kısa bir müddet geçmiş olması sebebiyle olayın detayları hakkında malumatının bulunmadığını ifade etmiştir. Müfettiş, Mehmet Şevket Bey'e de aynı soruları yöneltmiştir. Soru "Konya darülmuallimin talebesinin birçoğunun geçende mektebi terk ederek bazı mutalibat ve meriyane kıyam ettikleri ve bunun neticesinde otuz iki talebenin kaydı terkin kılındığı biltahkik anlaşılmıştır. Talebenin hareket-i vakası neden ibarettir?" şeklindedir.

Ziraat Muallimi Mehmet Şevket Bey'in yanıtı şöyle olmuştur: "Talebenin müttetikken mektebi terk etmelerinden bir gün evvel üçüncü sınıf dersine gitmiştim. Talebeyi böyle bir asiye içinde gördüm. Sebebi sordum bütün mesayisine rağmen riyaaziye muallimi kendilerine pek kırık notlar verdiğini söylediler. Mütalimden şikâyet etmek istediler. Kendilerine bir muallimin talebeye kırık notlar vermesi o muallimin talebeye hayr-ı hevahane bir ihtarıdır. Bu hata notlarınızın asiyetinizi tahrik değil sai ve gayretinizi tezyid etmelidir. Numrolarınızı tahtimiye çalışınız muvaffak olursunuz dedim. Talebe riyaaziye muallimini bir dikkat ile not vermeyeceğini söylediler. Kendilerine cevaben muallimesine layık olduğunuz fazla numro vermekten ne için çekinsin, size not vermekle kesesinden bir şey çıkarıp verecek değildir ya daha fazla çalışırsanız şüphesiz güzel notlar alırsınız dedim. Ve dersime devamla başladım. O akşam talebe müdiriye muallimin değiştirilmesi için müracaat etmişler aldıkları cevabı bilmiyorum. Ertesi sabah riyaaziye mualliminin pek ziyade müteessir olduğunu gördüm. Sebebini sordum. Talebe beni istemiyormuş, müdür bey bana "bir ay derse girme dedi" dedi. O sırada üçüncü sınıfta riyaaziye dersim vardı. Muallimim derse girmedığım takdirde ileride bunun ne neticeler vereceğini muallim arkadaşlarla düşünerek muallimin derse girmesine mümanaat

olunmamasını talep ettik. Ders zili çalındığı vakit talebenin sınıfa girmediğini haber aldık, kendilerine derse girmeleri teklif olundu. Kabul etmeyip mektebi terk ettiler. Bilahire olan vakayı benden iyi bilirsiniz. Vakanın sebebi: riyaziye mualliminin az not vermesinin bir bahane olduğunu zanediyorum. Eskiden beri talebenin bu nevi bir harekete ictisar edecekleri hiss olunurdu. İttifaklarının suret-i vukuunu bilmiyorum. Mürettib ve müşevvik olarak kimseden şüphe edemem” (MF.ALY., 59-15). Muallimin ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla, talebelerin matematik hocalarının verdiği sınav notlarına ilişkin bir itirazları bulunmaktadır. Ancak Mehmet Şevket Bey, konuya sağduyulu yaklaşmış ve öğrencilere nasihat vermiştir. Şevket Bey, talebelere, çalışmalarını halinde muvaffak olacaklarını belirtmiştir. Dikkatli ve özenli bir şekilde derslerine çalışmalarını gerektiğini söylemiştir. Bu durumda riyaziye hocalarının da sınav notlarına düşük not vermeyeceğini dile getirmiştir. Aynı zamanda talebelerin düşük notu bahane ettiklerine, zaten eskiden beri bir galeyana içinde olduklarına değinmiştir.

Darülmualimin Ulum-ı Diniye Muallim Evveli İsmail Hakkı Efendi’nin müfettişin sualine cevabı ise şöyledir: “Dayileri buraya geleli dört ay olup, üzerime tevdi kılınan vazifemden gayrı bir şeye karışmıyorum. Talebenin isyan ve mektebi terk etmeleri alenen vuku bulmuştur. Ve kendilerinden böyle bir hal vuku bulacağını katiyen memul etmezdim. Şu kadar bir şey var ki riyaziye muallimi Lütfi efendinin mahaza talebenin çalışmalarını için tabi olan tazyikinden talebe ibka kalırız diyerek fikr-i fasidelerine kapılarak beyanlarında hazır olarak ahd ve beyan ederek mektebi terke karar vermişler. Ve icra da ettiler. Arada müşevvik olup olmadığını bilemem. Ve zannetmem. Muallimler arasında bir fenalık yoktur. Arkadaş geçinip vazifemize say ve gayret etmekteyiz. 32 efendinin kaydı terkin olunduğundan cidden mükedder ve teessüfüm, ne çare nezaretin emriyle olup, adem-i itaatlerinden naşi ileri gelmiştir. Bundan fazla malumatım olmadığı maruzdur. Efendim. 22 şubat 1329 Muallim-i Evvel” (BOA., MF.ALY., 59-15).

276

Muallim-i Evvel İsmail Hakkı Efendi öncelikle, okulda göreve başlayalı az bir süre geçtiğini belirtmiştir. İsmail Hakkı Efendi, matematik hocası Lütfi Bey’in öğrencilerin sınav kağıtlarına az not verdiği ile ilgili hususları dile getirmiştir. Bu durumun öğrencilerde kaygıya neden olduğunu söylemiştir. Aynı zamanda talebelerin sınıfta kalma endişesi taşımalarına sebep olduğuna da ifadesinde yer vermiş, bu durumu fikr-i fesat olarak değerlendirmiştir. Olayı teşvik eden kimsenin olup olmadığını da bilmediğini sözlerine eklemiştir.

Ulum-ı Tabiye Muallimi Ahmed Hamdi Bey’in müfettişe vermiş olduğu yanıt şöyledir: “Şu halin on birinci Salı günü sabahı birinci senenin birinci dersi evvela ulum-ı tabiyedir. Çıktıktan sonra muallim odasına vardığımızda arkadaşlarımızdan Kemal Şevket Bey ile Lütfi Bey’e karşı üçüncü sınıf talebesinin şikâyetçi olduğunu söylediler. İzahat-ı talepte riyazi muallimi Lütfi beyin derslerinde talebeyi tehdit ettiğini ve hatta çalışmayacak olurlarsa imtihanında geçirmeyeceğini söylemiş. Talebeler de üçüncü sınıf muallimi mumaileyhin dersine girmeyeceklerine dair müdür beye bir kâğıt verdiklerini müdür bey de iptida bu derse girmeyeceğini talebe efendilere tebliğ etmişse de bunun üzerine ikinci bir kağıtla, muallimin hiçbir zaman dersine giremeyeceklerini müdür beye anlattıklarını arkadaşlarımdan duydum. Bunu protesto ederek müdür beyin bu meseleyi haklıca hal etmesi rica etmişler. Aksi takdirde varakada münderiç Halil, İbrahim, Şevket, Ahmet Hamdi imza sahiplerinin istifa vereceklerini mübeyyin bir varaka müdür beye takdim olunmuştu. Bütün vicdanıyla bu mantıksız harekete fail olan müdür bey de avluda efendilere mülayimane bir izahından sonra sınıflarına girip derslerine devam etmelerini yoksa kendilerini üç senedir besleyen müessese dair bir mütalaaları icab ettiğini söyledi. Bunun üzerine efendiler müdür beyin önünden geçerek dışarı çıktılar. Ertesi günde ikinci seneden bazı efendiler aynı suretle çıktılar. Hiç ümit etmediğim şu çirkin

manzara karşısında bulunan bendeniz bunun ne anlama geldiğini bir türlü anlayamadım. Yalnız attettiğim bir cihet varsa o da yeni teşkilat mucibince yevmi derslerin altı saat olması ve programa yeni bir takım derslerin ilave olması. Saniyen yeni programa ilave edilmiş derslerden bir çoğunun kitapları elde bulunan ve yakından ve bulunanların geç geldiklerinden bir kısmının da müstensih ile tab edilerek vaktiyle çalışmamaları salisen riyazi muallimi Lütfi beyin dersleri hep müstensih (el yazısıyla) ile tab edildiğinden ve muallim mumaileyhin tabiatında mevcut sertlik vicdaniyetinden naşı münfasıl olan rabian öteden beri idareden memnun olmadıkları hissedilen efendiler şu kıyama cüret ettiler. Bu işte hareket-ı vakıanın şunlardan ileri geldiğine kaniyim. Müttefik ve müttehiden hareketleri intac eden esbab: Halin umumi şumul (geneli içine almasıdır) olmasındandır. Mamafih arkadaşlarının fıkır-i sakimlerine (hastalıklı fikirlerine) iştirak eden efendiler de vardır zannındayım. Efendilerin ittifakları ve fiilen hareketi kıyıamları sırasında mektepçe ittihaz olunan meslek ve tedabir hususunda alakadar olan heyet-i idare olduğu için bir şey diyemeyeceğim. Belki şunu söyleyebilirim ki idarenin teşebbüsat-ı mahaza ve tedabir-i lazımenin mektepte temin etmiş selamet-i vatan uğruna olmuş olmalarıdır. Bu münasebetsiz vakıada, mürettib ve müşevvik olmak üzere hiç kimseyi irae edemem. Malumat ve ıstilaatım da bundan ibarettir. Ulum-ı tabiye muallimi”(MF.ALY., 59-15). Ahmed Hamdi Bey, talebenin kalkıştığı bu hareket ile ilgili olarak dersler, ders programı ve ders kitabı ile ilgili hususlar kapsamında da bir takım sebepler ortaya koymuştur. Zaten muallimin ifadelerinde okul idaresine karşı bir tutumunun olduğu da anlaşılmaktadır. Hatta bu öğrencilerin derslerine girmeyeceklerine aksi halde istifalarını vereceklerine dair hususları da paylaşmış olduğu görülür.

Tarih ve Coğrafya ve Terbiye’i Bedeniye Muallimi Kemal Bey’in, müfettişin yöneltmiş olduğu sorular kapsamında vermiş olduğu yanıt ise şu şekildedir: “Şubat ayının on birinci Salı günü üçüncü sınıf talebesinin iki efendinin murahhas sıfatıyla mektep müdürüne müracaatla ulum-ı riyaziye muallimi Lütfi Bey’in dersinde badema bulunmakta mağdur olduklarını ve sebep olarak muallim efendilerin bu gidişle imtihanlarda bir çoklarının sıfır alacağı ve sınıfta kalacaklarını dermeyeran etmekte bulunduklarını muallim arkadaşlarımızın Şevket, Ahmet Efendilerden Mekteb Muavini Halil İbrahim Bey’den işittim. Mekteb müdürü Ahmet Rasim Bey’in efendilere verdiği cevap üzerine biz muallimler talebenin mantıksız müracaatı üzerine bir muallimin ifa-yı vazifeden edilemeyeceği ve derse girmekte serbest bulunduğunu müdüriyete bildirerek bade mektep müdürü muallim Lütfi Efendi ile birlikte sınıfa girerek talebenin bir muallim hiçbir suretle ifa-yı vazifeden men edilemeyeceğini ve muallimin derse gireceğini dersinde bulunmayı arzu edenlerin sınıfa girmeleri aksi takdirde dışarıya çıkmalarını lisan-ı münasible söyledi. Bunun üzerine efendiler sınıfı terk ederek dışarı çıktılar. Ertesi günü ikinci sınıfta on efendi müstesna olmak şartıyla aynı harekette bulundular. Tabi mesele maarif idaresine hükümete aksetti. Üç gün sonra polis müdüriyeti tarafından mektep idaresine bir tahkikat evrakı gönderildi. Evrakda ilk tard edilen yedi efendinin müşrik oldukları anlaşılıyordu. Bizde kendi kanaatimizi ilave ederek yedi efendinin terkin-i kayıtlarına karar verdik meselenin ilk safhası bundan ibarettir. Başkaca malumatım yoktur (MF.ALY., 59-15). Muallim-i Sani Kemal Bey’in vermiş olduğu bilgiler, Lütfi Bey’in dersinde yaşanmış olan bir sıkıntıdan mütevellit talebenin okulu terk ettiğini ortaya koymaktadır. Talebelerden bazılarının Lütfi Bey’in dersine girmek istemediklerini belirtmeleri üzerine muallimin görevden alınmasının söz konusu olamayacağı kendilerine münasip bir dille belirtilmiştir. Bunun akabinde ise öğrenciler derse terk etmişlerdir. Konuyla ilgili emniyet müdürlüğü de tahkikat talebini okula iletmiştir. Bunun üzerine de öncelikli olarak olaya iştirak eden yedi talebe ve

ardından on talebenin kayıtlarının silinmesi yoluna gidilmiştir. Buradan kayıt silme cezasının tedricen uygulandığı sonucu çıkmaktadır. Yani otuz iki öğrencinin kaydı bir anda silinmemiştir.

Hesap Muallimi Lütfi Efendi'nin tahkikat kapsamında ifade ettiği ve olayı daha ayrıntılı bir şekilde anlamamıza yardımcı olacak bilgiler şöyledir: "Muallim Ahmet Nuri Efendi ile aramızda zuhur eden münakaşa riyazi ıstılahının Türkçe olarak ifade edilmesi ile bendeleri de buna maruz idim. Efendi mumaileyhin buna karşı vermiş olduğu cevap "o halde darülmualliminde muallimlik yapamazsınız" dedi. Bendeleri de buna cevaben o halde ben istifa vereyim siz geliniz diyerek mukabelede bulundum. Bu meseleden yine heyet-i talimiyenin malumatı vardır. İdarenin malumatı olup olmadığını bilmiyorum. Çamaşırcı Süleyman, Rehber-i Hürriyet Mektebi Muallimi Evveli Ali Efendi'ye şu ifadede bulunmuştur. (Nazır Yaman talebe darülmuallimin muallimlerini zemmediyor. Böyle muallim olmaz diyor). Bu ifadeyi mumaileyhe Ali Efendi'nin ağzından demiş zaten arkadaşların cümlesi ile birer vesile ile münakaşa etme ve ekser işte kalbini kırmış olduğundan katiyen muhrik Ahmet Nuri Efendi olduğunu kanaat ediyorum. Vakitten iki gün evvel Şevket Efendi ile münazi (kavgalı) imiş birkaç gün daha evvel muallim evvel efendiyi gücendirmiş. Lakin yerinde bulamayınca talebeye karşı muallim odasında bir şey yapıyorlardı gibi bahane ederek talebeyi karşı etmiştir. Ve zaten talebe ile pek çok temas eder idi. En ziyade aleyhimde bulunan üçüncü sınıf talebesidir. Her birine yemin ettirerek sual buyurunuz istifade etmişler mi hangisini bilmiyorlar. Bu suretle sual buyurulduğu takdirde izhar-ı hak buyuracağınızı ümit ederim efendim (MF.ALY., 59-15). Lütfi Bey'in vermiş olduğu bilgiler diğer muallimlerden bazılarının da ifade etmiş oldukları ile benzerlik taşımaktadır. Zira talebenin okulu terk etmeleri ile ilgili gelişmenin yalnız Lütfi Bey'in dersinde öğrencilere karşı tutumu ile sınırlı olmadığı anlaşılır. Her şeyden önce okulda muallimler arasında bir çekişme olduğu açıktır. Bu bağlamda talebenin de kışkırtılması gibi bir durum söz konusudur.

Darülmuallimin Tatbikat Muallim-i Evveli Ahmet Nuri Efendi'nin de konuyla ilgili mütalaaları da şu şekildedir: "Kayd-ı terbiye ve tedris kavaidini tatbiken ifadatı sadeleştirmek suretiyle tedris hususu hakkında yalnız riyaziye muallimi ile değil sairleriyle de mebahis ve münakaşa edilmiş idi. Fakat bunlar lasaikden madud olduğu cihetle nazar-ı itibara alınmayacağı tabiidir. Ve esna-yı mebaisde ıstılaha kaydı yoktur. Muallimlik edemeyeceğine gelirse: şimdiye kadar mekteplerden almış olduğum terbiye bu sözün sarfına gayr-ı müsaittir. Esasen vazifem icaba tevessül olarak talebe ile temasta bulunmadığım için muallimlerin getirmeğe değil, bir tanesini bile zem etmek silkim muvaffak olmadığından böyle bir yolsuzluğu kabul etmem. Ve kaygısızlık ile hakkımda iddia olunan riyaziye muallimin aleyhimdeki tahrikad isnadatını katiyen redederim. Bununla beraber tecavüze uğrayarak hukukumun da muhafazasını heyet-i tahkikiye adılanelerinden beklerim. Malumat ve ıstılaatım bundan ibarettir. R.27 Şubat 1329 (M.12 Mart 1914) (MF.ALY., 59-15). Muallim Ahmet Nuri Efendi'nin beyanatı, meseleyi biraz daha açığa kavuşturmaktadır. Şöyle ki, matematik muallimi Lütfi Bey hakkında, Lütfi Bey'in izlediği yöntemler açısından ele alınan eleştirilerin aslında diğer muallimler için de geçerli olabileceği konusu üzerinde durulmaktadır. Bu sebeple, Ahmet Nuri Efendi'ye göre bu durumun talebenin mektebi terk etmelerindeki etkisi tartışılmalıdır. Zira bu türden münakaşaların dikkate alınacak bir yönünün olmadığına dikkat çeker. Ayrıca muallim hakkında suçlayıcı bir tavrının olamayacağını da sözlerine eklemiştir.

SONUÇ

Arşiv belgelerine yansıyan, 1914 senesinde Konya Darülmuallimini'nde gerçekleşmiş olan hadisenin tahkikat ile ilgili kısmı merak uyandırmaktadır. Zira soruşturma evrakları incelendiği

zaman, tahkikatın neredeyse tüm öğretmen ve idarecileri kapsadığı görülür. II. Meşrutiyet dönemine tesadüf eden hadise ile ilgili, müfettiş tüm öğretmen ve idarecilere sorular yöneltmiş, olayın sebepleri araştırılmıştır. Aynı zamanda isyan olarak da nitelendirilebilecek bu gelişme birkaç öğrenci ile sınırlı kalmamıştır.

Konya Darülmuallimini'nde yürütülen tahkikatın en önemli niteliği, Ulum-ı Tabiiye Maullimi'nin de ifade ettiği gibi hadisenin geneli yani tüm okulu içine almasıdır. Üçüncü sınıf öğrencileri dışında ikinci sınıf öğrencilerinden de kıyama katılanlar olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu durum muallimleri de kapsayıcı bir nitelik taşımaktadır. Konya Darülmuallimini'nde meydana gelen 1914 senesi başlarındaki hadisede heyet-i tahkike üyesi bir müfettişin yaptığı sorgulamalardan anlaşıldığı kadarıyla, okulun 3. sınıf öğrencilerinden olduğu anlaşılan 32 talebe çeşitli sebeplerle mektebi terk etmişlerdir. Mektebi terk eden bu talebelerin kayıtlarının silinmesine karar verilmiştir. Bu gelişmede rolü olduğu düşünülen isim Riyaziye ve Hesap Muallimi Lütfi Bey'dir. Lütfi Bey'in öğrencilere şiddet göstermesi, düşük not vermesi gibi sebepler ifade edilmiştir. Hatta bu gelişmeler neticesinde Muallim Lütfi Bey'in bir ay okuldan uzaklaştırma cezası aldığı da anlaşılmaktadır. Burada verilen cezalar ve uygulamalar dikkate alındığı zaman gerek öğretmen gerek öğrenciler açısından herhangi bir müsamaha gösterilmediği söylenebilir. Hadise ciddiyle takip edilmiş ve gereken işlemler yapılmıştır.

Konya Darülmuallimini'nde öğrencilerin kayıtlarının silinmesi ve öğretmenin bir aylık uzaklaştırma cezası alması gibi neticeleri bulunan hadisede tahkikat esnasında müfettişin sorularına verilen yanıtlar oldukça dikkat çekicidir. Zira bir muallim, okula geleli iki ay olduğunu ve henüz kimseyi tanımadığını söyleyerek tarafsız tutum sergilerken; bir başka muallim de aynı şekilde okulda göreve başlayalı dört ay olduğunu söyleyerek bir anlamda yorum yapmaktan kaçınmıştır. Diğer taraftan bazı öğretmenler, riyaziye muallimini koruma duygusu ile hareket etmişler ve idareden, Muallim Lütfi Bey'in görevine devam etmesini talep etmişlerdir. Ancak, bazı muallimler ise öğrencileri riyaziye hocalarına karşı kıskırtmıştır. Bunun meslek etiği açısından uygun bir hareket olduğunu söylemek güçtür.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazar(lar) aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadır(lar):

- 1- Bu makale Etik kurul kararı gerektirmeyen bir çalışmadır. Zira, makale için klinik ve deneysel insan ve hayvanlar üzerinde bir inceleme içermez.
- 2- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız

Çıkar Çatışması: Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

Arşiv

Başkanlık Osmanlı Arşivi, BOA., MF.ALY., 59-15, 1332.R.14.

Diğer Kaynaklar

Akyüz, Y. (2006). Türkiye’de öğretmen yetiştirmenin 160. yılında Darülmuallimîn’in ilk yıllarına toplu ve yeni bir bakış. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 20(20), 17-58.

Binbaşioğlu, C. (1995). Öğretmen yetiştirme açısından Türkiye’de eğitim bilimleri tarihi üzerinde bir araştırma. MEB.

Cevad, M. (1338), *Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe Teşkilat ve İcraatı*. Matbaa-i Amire.

Duman, T. & Dilaver, H. (1996). İstanbul’da açılan ilk Darülmuallimîn. *Erdem*, 9(26), 651-658.

Ergün, M. (1996). *II. Meşrutiyet devrinde eğitim hareketleri (1908-1914)*. Ocak Yay.

Gürkan, K. İ. (1971). *Darülfünun grevi*. Harman Yayınları.

Kodaman, B. (1991). *Abdülhamid devri eğitim sistemi*. TTK.

Öztürk, C. (1993), *Darülmuallimin*. DİA, cilt:8, İstanbul.

Taşer, S. (2017). *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e öğretmen yetiştiren kurumlarda eğitim yönetimi ve denetimi*. PegemAkademi Yayınları.

Taşer, S. (2019). *Mekteb-i Sultani issues in press*. Innovation and Global Issues Congress Proceeding Books.

Taşer, S. (2010). Konya Darülmuallimini’nde eğitim yönetimi ve denetimi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23, 209-219.

Taşdemirci, E. (2002). 20. yüzyılda Türkiye’de öğretmen yetiştirme sisteminde çağdaş pedagoji akımları. *Erdem*, 14(40), 269-304.